
Anotace

Geraldine Muhlmann: *L'imposture du théologico-politique*

Paris, Les Belles Lettres 2022. 447 s.

Není vůbec snadné v krátké anotaci pojednat o knize, jež rozmnožuje text snad každé ze svých více než čtyři sta stran doslova houští poznámek a odkazů na literaturu. Není rovněž jednoduché přeložit vskutku uspokojivě název této knihy mediálně, přinejmenším ve Francii, velice známé autorky, která každý pracovní den – krom jiných svých aktivit – moderuje na vlnách stanice *France Culture* pořad věnovaný filosofii, jenž nese příznačný název: *Avec philosophie* (*S filosofii*).

Předmětem knihy je, jak prozrazuje její název, *klam teologicko-politického* diskurzu. Ten se během posledních třiceti let podle autorky rozmohl natolik, že v západní politické filosofii, a možná dokonce ve filosofii vůbec, v podstatě zpochybnil – nebo přinejmenším odsunul do pozadí – racionální uvažování o politice a političnu. Je to diskurz, který zpochybnil roli subjektu v politice, a tudíž v dějinách, který nenápadně, avšak působivě znovu nahradil pouhé dějiny Historií s velkým H. Je to diskurz, jenž tak vrátil na scénu tradiční *filosofii dějin*, snažící se hledat jakousi prapůvodní příčinu veškerého historického vývoje. G. Muhlmannová se soustřeďuje na analýzu tohoto jevu především v souvislostech euroamerické civilizace, nebo chcete-li Západu, a to včetně jeho nejtragičtějších momentů, jichž nabýval v nejruznějších podobách totalitarismu.

Autorka věnuje právě projevům a důsledkům totalitarismu největší pozornost a podrobuje je své nejostřejší kritice. Myslitelé, kteří dle autorky nejpřehnaněji vyjadřují ve svých dílech zmíněný obrat k teologicko-politickému pojetí historického vývoje Západu, nalézají jeho prazdroj v náboženských představách, jež měly, podle jejího mínění, určujícím, byť ne vždy zřejmým způsobem dovést dějiny euroamerické civilizace až k takovým tragickým důsledkům, jaké představuje holokaust, exemplárně pak Osvětim. V těchto souvislostech je cílem nejostřejší autorčiny kritiky známý italský filosof Giorgio Agamben.¹

Autorka zmiňuje, že na své knize pracovala řadu let; z čtení je zřejmé, že tomu tak skutečně muselo být. Vzhledem k uvedenému, a především k tomu, že pouhá

1 Dvě díla tohoto myslitele má český čtenář k dispozici i v překladech. Viz Agamben, G., *Prostředky bez účelu. Poznámky o politice*. Přel. N. Bonaventurová. Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2003. A Agamben, G., *Homo sacer. Suverénní moc a holý život*. Přel. N. Bonaventurová. Praha, OIKOYMENH 2011.

anotace nemůže nahrazovat recenzi tak obsáhlé a myšlenkově bohaté publikace, uvádím dále v překladu několik autorčiných výstižných slov ze závěru její knihy:

„Tuto knihu otevírá pojem tragična. Je tedy jen přirozené, že ji i uzavírá.²

Cílem, k němuž směřuje filosofie dějin, je úplná a dokonalá eliminace právě tragična. A dnešní teologicko-politické myšlení se opravdu pokouší stát se filosofií dějin.

V poslední kapitole této knihy jsem popsala udiv vzbuzující konvergenci v poslední době převažujících filosofických tužeb a také úkroky, jež směřují k jejich naplnění během posledních zhruba třiceti let. Ke zrodu nového teologicko-politického horování nepochybně na jedné straně přispělo vyhýbání se jistým ‚zákazům‘. Rozhodující byla v této souvislosti podle mého názoru jakási posedlost ‚zlem‘: touha absorbovat ho, která poznamenala celá osmdesátá léta minulého století, v jejichž pozadí se hrozivě tyčily vzpomínky na zkušenosti s totalitou. A na druhé straně k tomu naopak přispívalo jakési vyčerpání filosofie, která v tutéž dobu – na základě výstrah předchozích generací – dospěla k poznání, že je nutné vzdát se jakýchkoli zevšeobecňujících výroků o historii, avšak smířovala se s tím hodně těžce. Toto vše, jak jsem se snažila výše ukázat, směřovalo filosofii k tomu, aby se přednostně zajímala o vztah k posvátnu v dějinách. Ale především ji to uvrhlo do náručí ‚teorému sekularizace‘ (všiml si toho již Blumenberg³), tedy do toho způsobu myšlení, jenž je odevždy schopen obnovy a představuje cosi jako podzemní náboženskou substancí, která je pojímána jako ‚ploditelka‘ politických záležitostí, jako hybná síla dějin. Opět jsme tak nyní svědky toho, jak se znovu vynořuje ona bájná mohutnost ‚teorému‘, o němž je velmi nesnadné diskutovat, protože se neustále dovolává jakési neviditelné dimenze dějin.

Tato nová teologicko-politická filosofická móda těžila ve svém vývoji ze stále zjevnější roztržky s nyní již otevřeně opovrhovanou triádou, Marx – Freud – Nietzsche, a tedy s oním způsobem myšlení, jenž se rozvíjel po celé století v humanitních, a především v sociálních vědách. Nastalá cézura, jež byla důsledkem této roztržky, umožnila módě teologicko-politického myšlení odhodit řadu dosavadních důležitých zábran. Umožnila jí rovněž obviňovat ze zodpovědnosti za rozchod právě to, co opouštěla – je to ovšem obvinění, které oklame pouze ty, kteří si oklamání být přejí.

Je důležité si povšimnout, že aktuální teologicko-politická vlna se jasně odlišuje od vlny předchozí, jejíž emblematickou postavou byl Carl Schmitt. Rozdíly, jež mezi oběma těmito vlnami panují, nás symptomaticky upozorňují na mimořádnou vyna-

2 Před časem jsem si všimla, že poslední slova Claua Leforta v jeho zde často citované stati „Permanence du théologico-politique?“ zmiňovala „nesnáz, s jakou se potýká politické a filosofické myšlení, pokud má bez přetvářky přijímat tragično moderního údělu“. Lefort, C., *Essais sur le politique, XIXe – XXe siècle*. Paris, Seuil 1986.

3 Autorka často odkazuje na francouzské vydání knihy Hanse Blumenberga, *La Légitimité des Temps modernes* (1966, 1988). Paris, Gallimard 1999. Poznámka P.H.

lézavost tohoto způsobu myšlení. Je to silný podnět k zamýšlení... Začíná se nyní již zcela zřetelně vyjevovat, že současná filosofie v sobě stále ještě skrývá silné metafyzické pokušení, protože právě ve stávajícím období přechodu k filosofii dějin se zavrženímhodné metafyzické motivy nevyhnutelně znovu objevují.

Zmíněné metafyzické pokušení nabývá zřetelných obrysů prostřednictvím tří protektorských osobností, jež charakterizují tři hlavní teoretické linie aktuálního teologicko-politického momentu: linii hyperromantickou, linii apokalypticko-mesiášskou a linii starohegelovskou. Ve výše uvedených případech jde o pozdního Bergsona, o pozdního Heideggera a o pozdního Hegela. Všichni tito tři filosofové ve svém pozdním myšlenkovém období tvrdili, že lidské dějiny jsou řízeny hlubokou a nezpochybnitelnou logikou, na niž dokázali napojit ‚náboženské myšlení‘: v jednotlivých případech je to dynamika ‚životního elánu‘, jež vyjadřuje opravdové ‚záměry přírody‘ (Bergson); proces vzrůstu ‚nebezpečí‘ připravujícího však ‚spásu‘ (Heidegger); a ‚racionální‘ vývoj, jenž je nakonec stále více pojímán jako naplnění původních křesťanských obsahů (Hegel). Takto je tedy charakterizován horizont myšlení, jenž vymezuje hlavní teologicko-politické teze současnosti. Někteří filosofové tento fakt přijímají bez problémů, jiní s ním naopak polemizují – ovšem texty mluví samy za sebe.

Rovněž je třeba si povšimnout, že současná filosofie je opět obluzena snem, že je možné dosáhnout absolutního poznání dějin. Je dokonce odhodlána, prostřednictvím zajímavé hry, jejímž obsahem je výměna rolí, přiřknout toto absolutní poznání jiné instanci – náboženství – a sebe samu postavit na scénu do podřízené pozice, v níž právě od náboženství přijme několik veledůležitých tajemství. Podle této koncepce tedy filosofie vzešla z náboženského myšlení, nikoli však ze své fascinace náboženstvím, jako to obdivuhodně intuitivně předjímal již Ludwig Feuerbach.

Celou současnou situací a její konotace lze jistě také číst jako projev velmi staré nesnáze, již má filosofie s politickými záležitostmi, které ‚zvládá‘ tak špatně. Předchozí filosofická generace si frustraci, která z této nesnáze plyne, velmi jasně uvědomovala. Právě toto poznání ji upozorňovalo na riziko, jež může vyústit až do ztráty zábran, které brzdí choutky dosáhnout teoretické všemoci, jež je vpsledu schopna všeho. Opatrnosti nepochybně ubylo a teologicko-politické myšlení, které ovládá současný diskurz, bezostyšně podřizuje svým neprokazatelným teoriím politicko-historickou realitu. To je ovšem něco zcela jiného, než její promýšlení – dokonce to vyjadřuje jistou rezignaci na to ji vůbec myslet.⁴⁴

Petr Horák

Fakulta filozofická Univerzity Pardubice
phorak88@gmail.com